

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 11.051.006 у Донецькому
національному університеті імені
Василя Стуса,
доктору економічних наук,
доценту, в.о. завідувача
кафедри міжнародних
економічних відносин
Савченко Марині Василівні

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Яценко Ольги Миколаївни
на дисертаційну роботу Іщук Юлії Анатоліївни
на тему: «Трансформація міжнародних товарних ринків в умовах
реформування міжнародної торговельної політики»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 29 «Міжнародні відносини»
за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини»**

Актуальність теми дисертації

У сучасних умовах важливого значення набуває інтенсивне розширення та перехід на новий вищий якісний ступінь розвитку міжнародних товарних ринків. Досліджуючи сутнісні риси міжнародних товарних ринків, необхідно відмітити їх велику рухливість, більшу ступінь мінливості порівняно з відповідними галузями національної економіки. Світовий товарний ринок більш чутливо реагує на коливання економічної кон'юнктури і нові тенденції міжнародного попиту. У цьому зв'язку кордони світового товарного ринку стають більш еластичними, мобільнішими. При цьому вся система міжнародних товарних ринків характеризується високим динамізмом і розвивається більш швидкими темпами, ніж галузева диверсифікація та структура суспільного виробництва в світовому масштабі. На функціонування міжнародних товарних ринків великий вплив мають такі фактори як інтернаціоналізація державних господарських комплексів, міжнародні валютно-фінансові фактори, різнорівневі механізми регулювання зовнішньої торгівлі. На

сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин значний вплив має зростаюча монополізація економіки, поява так званих замкнутих ринків, для яких суттєвого значення набувають угоди, що укладаються між обмеженим числом суб'єктів господарювання.

Отже, зазначене обумовлює актуальність теми дисертаційної роботи та важливість поставлених завдань. Розвиток теоретико-методологічних засад дослідження трансформаційних процесів на міжнародних товарних ринках в умовах реформування міжнародної торговельної політики та розробка науково-практичних рекомендацій щодо формування оптимальної моделі національної політики інтеграції в міжнародні товарні ринки, що є метою дослідження Ю.А. Іщук, має важливе наукове і практичне значення.

Зв'язок дисертаційної роботи з напрямками наукових досліджень

Дисертаційну роботу Іщук Ю.А. виконано відповідно до тематики наукових досліджень кафедри міжнародних економічних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Формування міжнародної конкурентоспроможності регіону на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку» (номер держреєстрації 0113U003659, 2013–2017 рр.), у рамках якої дістала подальшого розвитку комплексна оцінка ступеня впливу торговельно-політичних засобів регулювання міжнародної торгівлі основних партнерів України на формування її зовнішньоторговельного балансу; «Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер держреєстрації 0118U002395, 2018–2020 рр.), у рамках якої запропоновано визначення системи причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між показниками макроекономічної політики, умов торгівлі, застосування торговельно-політичних інструментів регулювання міжнародної торгівлі.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій

Достовірність та обґрунтованість викладених наукових положень,

висновків та рекомендацій базується на використанні офіційних звітів та аналітичних матеріалів міжнародних та національних організацій Світової організації торгівлі (WTO), комісії ООН (UNCTADstat, FAO, Trade Map), статистичної організації Європейської Комісії (Eurostat), Міжнародного валютного фонду (IMF), Міністерства сільського господарства США (USDA), Global Trade Alert, а також нормативно-правових актів та звітів України (Державного комітету статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства фінансів України, Національного банку України), інтернет-ресурсів, опублікованих досліджень зарубіжних та вітчизняних учених-економістів, результатів власних досліджень автора.

Крім того, достовірність результатів дисертаційної роботи забезпечено комплексним поєднанням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження: індукції та дедукції, історико-логічний методу, методу системного узагальнення, методу аналізу та синтезу, методу порівняльного аналізу, системно-структурного методу, методів економетричної оцінки та економіко-математичного моделювання, графічного методу.

Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено в тексті дисертації. Анотацію подано українською та англійською мовами. Вона є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційної роботи. Дисертантом стисло окреслено основні результати дослідження та зазначені положення наукової новизни.

Анотація відповідає вимогам, встановленим п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а також п. 2 Вимог до оформлення дисертації, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40.

Результати дисертаційної роботи опубліковано у 11 наукових працях загальним обсягом 3,79 д.а., з них особисто автору належить 3,25 д.а., у тому числі 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 4 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 2 – у співавторстві), 6 публікацій за матеріалами

науково-практичних конференцій.

Опубліковані статті повною мірою відображають основні аспекти дисертації. Можна зробити висновок про оригінальність, самостійність та наукову новизну роботи, використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

З аналізу змісту тексту дисертації вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності. Дисертація Іщук Ю.А. містить посилання на згадані автором у тексті джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги законодавства про авторське право.

У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів

У першому розділі «Теоретичні засади трансформації міжнародних товарних ринків в умовах реформування міжнародної торговельної політики» визначено детермінанти процесу глобалізації на міжнародних товарних ринках (с. 30-46), систематизовано напрями генезису теорій міжнародної торгівлі (с. 46-68), визначено інституціональні засади та інфраструктуру функціонування міжнародних товарних ринків (с. 68-83).

У другому розділі «Аналіз трансформації міжнародних товарних ринків в умовах реформування міжнародної торговельної політики» розроблено алгоритм дослідження впливу заходів міжнародної торговельної політики на структурні зрушення на глобальних ринках товарів (с. 87-104), проаналізовано динаміку розвитку та структурні зрушення глобального ринку сільськогосподарської продукції (с. 104-120), досліджено динаміку зовнішньої торгівлі та трансформацію товарної структури України (с. 120-136).

У третьому розділі «Напрями трансформації національного товарного ринку в умовах реформування міжнародної торговельної політики» визначено вплив глобалізації на макроекономічні показники України (с. 139-153), визначено залежності трансформації національного товарного ринку від впливу

змін в міжнародній торговельній політиці (с. 153-173), розроблено механізм щодо формування оптимальної моделі національної політики інтеграції в міжнародні товарні ринки (с. 173-186).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні, узагальненні та систематизації теоретико-методологічних засад дослідження трансформації міжнародних товарних ринків та розробці науково-практичних рекомендацій в умовах реформування міжнародної торговельної політики.

У роботі удосконалено визначення напрямів генезису теорій і моделей дослідження трансформацій міжнародних товарних ринків за ознакою логіко-послідовної еволюції з урахуванням їх релевантності по відношенню до сучасної архітекτονіки міжнародної торгівлі, а саме: доведено, що виникнення теорій та практики неопротекціонізму відбулось в результаті квінтесенції співіснування національних практик протекціонізму та принципу лібералізації світової торгівлі, а також відповідного обґрунтування даних практик в еволюції теорій протекціонізму і фритредерства; визначено, що формування нового напрямку економічної теорії – теорій і моделей дослідження трансформацій міжнародних товарних ринків – відбувалось під впливом окремих напрямків теорій трансформації, інституціональних та ринкових теорій (с. 46-48).

Автором запропоновано понятійно-категорійний апарат дослідження трансформаційних процесів на міжнародних товарних ринках, а саме визначення дефініції «глобалізований ринок» (як голістичної системи обміну товарами і послугами, що виникла на основі міжнародного поділу праці та зовнішньоторговельної інтеграції під впливом лібералізації міжнародної торгівлі, зростання інформаційної відкритості глобального суспільства, формування стандартизованих вподобань споживачів, розвитку інформаційних технологій; функціонування якої забезпечується глобальною інституційною базою доступу на ринок та регулювання умов конкуренції) (с. 32-33); категорії «реформування міжнародної торговельної політики» (як переходу від використання тарифного регулювання як пріоритетної форми протекціонізму до нетарифного регулювання як основної форми впровадження неопротекціонізму під впливом ендогенних та

екзогенних чинників на мега-, мета-, макро-, мезорівнях у зв'язку зі зміною глобальної структури виробництва і споживання, а саме змін позицій передових країн з найбільшими економіками з метою захисту ринку та змін умов торгівлі країн з ринками, що формуються. Метою даної політики є здобуття нових порівняльних переваг, що призводять до реінституціоналізації глобального управління міжнародною торгівлею, ризику винесення перемовних позицій за межі СОТ – наступу на багатосторонній підхід організації, заснований на консенсусі, використання регіональних торговельних угод як інструменту нормативної конкуренції в сфері міжнародної торговельної політики) (с. 79-80); категорії «трансформації міжнародних товарних ринків» (як різноспрямованого процесу уніфікації та диверсифікації умов торгівлі, що відбувається під впливом співіснування глобалізаційних (під впливом наднаціонального регулювання СОТ) та деглобалізаційних (що супроводжуються підписанням регіональних торговельних угод) проявів в міжнародних економічних відносинах, і проявляється: в одночасному використанні протекціоністських інструментів та інструментів, що спрямовані на подальшу лібералізацію торговельної політики; у перерозподілі частки ринків на користь країн, що розвиваються; в розвитку технологічних змін в області комунікацій, обробки інформації, транспортних технологій; зростаючій ролі БНП) (с. 34-35).

У роботі удосконалено визначення системи інституційного забезпечення функціонування глобалізованих товарних ринків, в яку пропонується включати такі складові: нормативно-правову базу (багатосторонні торговельні угоди та інші правові документи СОТ, що регулюють більшу частину світової торгівлі товарами); суб'єкти функціонування світових товарних ринків (уряди країн; БНП; СОТ; ОЕСР; МВФ; СБ; ISO); інструментарій, що передбачає захист інтересів національних товаровиробників як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках (тарифне регулювання, технічні регламенти та нормативи, санітарні та фітосанітарні заходи, внутрішні податки, захист прав інтелектуальної власності, антидемпінгові, компенсаційні, спеціальні та загальні захисні заходи); інфраструктуру міжнародних товарних ринків

(аукціони, тендери, виставки, ярмарки, товарні біржі) (с. 72-73).

Науковий та практичних інтерес має розроблений у дисертації алгоритм дослідження впливу заходів міжнародної торговельної політики на структурні зрушення на глобальних ринках товарів, що включає: дослідження товарної структури, виокремлення її суттєвих позицій; визначення узагальнюючих показників структурних зрушень; визначення наявності зв'язку між інструментами торговельної політики та інтегральними показниками товарної структури, показниками зовнішньої торгівлі; кореляційний аналіз взаємозв'язку інтегральних показників товарної структури та інструментів торговельної політики; кореляційний аналіз взаємозв'язку показників зовнішньої торгівлі та інструментів торговельної політики; визначення системи показників впливу на сальдо країни; дослідження впливу показників міжнародної діяльності країни на її сальдо із застосуванням системно-динамічного підходу; дослідження впливу показників тарифних квот та середньозваженого тарифу на сальдо країни із застосуванням системно-динамічного підходу (с. 128-175).

Вагомим результатом проведеного дослідження виступає розроблений дисертантом механізм оптимальної моделі національної політики інтеграції в міжнародні товарні ринки, метою якого є цілеспрямовані дії держави для оптимізації економічних умов торгівлі, шляхом мінімізації тарифних і нетарифних бар'єрів торгівлі, відсутності прямих і прихованих механізмів субсидування експорту, спрощення торговельного контролю, за допомогою застосування методів формування торговельної політики, а саме: політико-правових (активна участь у інтеграційних об'єднаннях та міжнародних організаціях; формування національного законодавства та рівень його міжнародної гармонізації; дотримання міжнародно-уніфікованих регулятивних принципів, правил, норм), економічних (поліпшення стану і динаміки національного економічного розвитку; збільшення внутрішнього попиту; врівноваження стану платіжного балансу; нарощування національного експортного потенціалу; підвищення рівня конкурентоспроможності національних товарів, фірм, галузей) (с. 183-186).

Велику наукову та практичну значущість має визначення автором системи причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між показниками макроекономічної політики, умов торгівлі, застосування торговельно-політичних інструментів регулювання міжнародної торгівлі, імплементація якої шляхом застосування методу системно-моделювання дає можливість визначити оптимальний рівень тарифно-нетарифного захисту національних ринків з метою максимізації сальдо зовнішньоторговельного балансу країни. У контексті визначення впливу глобалізації на макроекономічні показники України можна зауважити, що високий показник торговельної відкритості України означає високу залежність від коливань та тенденцій, які відбуваються на зовнішньому ринку. За таких умов економічний розвиток України суттєво залежить від стану світової економічної кон'юнктури, динаміки та масштабів змін, які відбуваються у світовому господарстві. Таке становище робить країну дуже вразливою до впливу зовнішніх чинників (с. 173-180). А також комплексна оцінка ступеня впливу торговельно-політичних засобів регулювання міжнародної торгівлі основних партнерів України на формування її зовнішньоторговельного балансу, в результаті якої було визначено оптимальні тарифні умови та вектори зовнішньоторговельної політики держави на ринку сільськогосподарської продукції по відношенню до Китаю, Туреччини, країн ЄС та Саудівської Аравії (с. 181-182).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів проведеного дослідження полягає в поглибленні теоретико-методичних засад та розробці науково-практичних рекомендацій щодо трансформації міжнародних товарних ринків в умовах реформування міжнародної торговельної політики.

Практичне значення отриманих результатів підтверджено їх використанням в діяльності: Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 665/6-0 від 23.03.2020 р.); Донецької торгово-промислової палати (довідка №

121/06.04-04 від 12.03.2020 р.); Міжнародної громадської організації «Україна-Польща-Німеччина» (довідка № 73 від 11.03.2020 р.); Громадської організації «Єврорегіон «Дністер» (довідка № 58/1-1 від 26.02.2020 р.); Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародні економічні відносини», «Митна справа» (довідка № 23/01.1.3-43 від 16.03.2020 р.).

Відповідні довідки містяться в додатках до дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи

Відзначаючи в цілому достатній науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень та обґрунтованість одержаних результатів, необхідно вказати на наявність певних недоліків і дискусійних положень.

1. У п. 1.3 автор досліджує інституціональні засади та інфраструктуру функціонування міжнародних товарних ринків. Дану частину роботи доцільно було б доповнити більш детальним обґрунтуванням вибору наведених складових системи інституційного забезпечення функціонування глобалізованих товарних ринків (рис. 1.10, с. 73), бо незрозуміло як саме автор визначає зазначену категорію та чому саме ці складові вказаної системи є пріоритетними для авторського дослідження.

2. У роботі належним чином висвітлено алгоритм дослідження впливу заходів міжнародної торговельної політики на структурні зрушення на глобальних ринках товарів (с. 127-128, рис. 2.19). Водночас уточнення потребує, чи є запропонований алгоритм універсальним та чи можливо його використовувати для дослідження впливу заходів міжнародної торговельної політики на структурні зрушення на глобальних ринках товарів в інших секторах економіки країни.

3. Не заперечуючи практичну значущість запропонованих дисертантом економічних та політико-правових методів формування торговельної політики, слід наголосити на тому, що конкретизації потребують окремі з них, за рахунок яких передбачається підвищення рівня конкурентоспроможності національних товарів, фірм, галузей (с. 184).

4. В контексті дослідження третього розділу «Напрями трансформації національного товарного ринку в умовах реформування міжнародної торговельної політики» (С.139-189) представляє інтерес обґрунтування пріоритетних напрямів трансконтинентальної торгівлі на товарних ринках ЛАД (Ліга арабських держав), АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії) та USMCA (оновлена Північноамериканська угода щодо вільної торгівлі НАФТА (Північноамериканська зона вільної торгівлі), також, враховуючи високий рівень голоду та необхідності у продуктах харчування континентальної Африки, можна було б дослідити питання інтеграції аграрного сектору економіки України в такі місцеві регіональні об'єднання як ЕКОВАС (Економічне співтовариство країн Західної Африки), САС (Східноафриканське співтовариство) та КОМЕСА (Економічне співтовариство країн Східної та Південної Африки).

Разом з тим висловлені зауваження та дискусійні моменти не знижують загальної високої оцінки роботи: її зміст визначається логікою викладення, обґрунтованістю подання матеріалу та виваженістю висновків. Робота є комплексним дослідженням і відзначається системністю та доказовістю основних положень дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Іщук Юлії Анатоліївни «Трансформація міжнародних товарних ринків в умовах реформування міжнародної торговельної політики» є завершеною науковою роботою, в якій автором вирішено важливе наукове завдання – поглиблено теоретико-методологічні засади дослідження трансформаційних процесів на міжнародних товарних ринках в умовах реформування міжнародної торговельної політики, а також розроблені науково-практичні рекомендації щодо формування оптимальної моделі національної політики інтеграції в міжнародні товарні ринки.

Опубліковані здобувачем наукові роботи та зміст анотації повною мірою відображають основні положення дисертації. Висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Дисертацію виконано на належному науково-методичному рівні, робота

відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 167, а її автор – Іщук Юлія Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини».

Офіційний опонент

професор кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний
Університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор економічних наук, професор

О.М. Яценко

